

АРГУМЕНТАЦІЯ АКТУАЛЬНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ДИЗАЙНУ

ARGUMENTATION OF THE RELEVANCE OF FORMING ENVIRONMENTAL ETHICS IN FUTURE DESIGN PROFESSIONALS

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності формування екологічної етики в майбутніх фахівців галузі дизайну в процесі їх професійної підготовки.

Розглянуто інтерференцію дизайну на сучасну культуру суспільства, залученість дизайну до економічних процесів та його роль у формуванні споживчої культури. Вивчено механізми нарощення споживання дизайнерами та маркетологами, значення дизайну в формуванні штучних потреб, стимулюванні процесів споживання та виникненні екологічної кризи. Екологічна криза, що вразила сучасну цивілізацію, є багато в чому продуктом тривалого переважання в життєдіяльності людей утилітарно-споживчого ставлення до природи як цілком зовнішнього об'єкта, позбавленого духовного статусу та придатного лише для того, щоб слугувати простим засобом задоволення потреб людей.

З'ясовано, що провідним інструментом подолання екологічної кризи, є синтонні відносини людини з природним середовищем. У свою чергу, власне для екології є притаманними ті ресурси, які надають їй змогу принципово по іншому розглянути всі накопичені людством знання та застосувати їх для усунення дисгармоній, здебільшого у відносинах «людина – природа».

Екологічна етика нами розглядається як сукупність моральних принципів взаємодії людини та природи, що забезпечують коеволюцію, цілісність екосистем та гідну якість життя людини.

У ході дослідження встановлено, що екологічна позиція в професійній діяльності дизайнера є частиною сукупності загальноідеологічних, філософських, загальноетичних принципів, що визначають концепцію дизайн-діяльності фахівця та його соціально-культурну позицію; соціальною відповідальністю дизайнера.

Розвиненість екологічної етики дизайнера, під якою нами розуміється професійна якість особистості фахівця, що проявляється в усвідомленій здатності та готовності реалізувати в професійній діяльності екологічні ціннісні установки та орієнтири, проектувати цілісне предметно-просторове середовище, є одним із засобів розвитку системного розуміння всіх проблем, пов'язаних із професійною діяльністю дизайнера, а формувати екоетику слід ще в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців галузі дизайну.

Ключові слова: дизайн, професійна діяльність дизайнера, етика, екологічна етика, майбутній фахівець галузі дизайну.

The article is devoted to the substantiation of the necessity of forming environmental ethics in future design professionals in the process of their professional training.

The article considers the interference of design on the modern culture of society, the involvement of design in economic processes and its role in shaping consumer culture. The mechanisms of increasing consumption by designers and marketers, the importance of design in the formation of artificial needs, stimulating consumption processes and the emergence of an environmental crisis are studied. The ecological crisis that has hit modern civilisation is largely the product of the long-standing prevalence of a utilitarian and consumerist attitude to nature as a completely external object, devoid of spiritual status and suitable only to serve as a mere means of satisfying human needs.

It is found that the leading tool for overcoming the environmental crisis is the synchronous relationship of man with the natural environment. In turn, ecology itself has inherent resources that enable it to consider all the knowledge accumulated by mankind in a fundamentally different way and apply it to eliminate disharmonies, mainly in the «human – nature» relationship.

We consider environmental ethics as a set of moral principles of human-nature interaction that ensure coevolution, ecosystem integrity and a decent quality of life.

The study found that the ecological position in the professional activity of a designer is part of a set of general ideological, philosophical, and general ethical principles that define the concept of design activity of a specialist and his/her socio-cultural position; social responsibility of a designer.

The development of a designer's environmental ethics, by which we mean the professional quality of a specialist's personality, manifested in the conscious ability and willingness to implement environmental values and guidelines in professional activities, to design a holistic object-spatial environment, is one of the means of developing a systematic understanding of all the problems associated with the professional activity of a designer, and the formation of ecoethics should be carried out in the process of professional training of future design professionals.

Key words: design, professional activity of a designer, ethics, environmental ethics, future specialist in the field of design.

УДК 378:7.05-051:17:502.1(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/66.18>

Артемьєва І.С.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Епоха постмодернізму визначається тенденцією культивізму предметів споживання, товарною та інформаційно-знаковою редунацією,

естетичним еkleктизмом та синкретизмом, мультимодальністю комунікативних практик. Людина дистанціюється від справжньої дійсності, споживацтво поширюється на нові соціальні сфери.

Предмети проєктуються не з позиції їх функціонування та структури, надійності та довговічності, а насамперед – новизни, естетичних якостей, значковості та аттрактивності. Комунікативне призначення предмету стає важливішим, ніж утилітарне. Предмети купують «для душі», а не для «потреби», для того щоб змінити та проафішувати свій імідж та стиль життя. Нарівні з проєктуванням та створенням виробів, їх упаковка, в тому числі інформування, просування, реклама, збут, формування нових потреб, зокрема штучних, стали завданнями дизайну. Естетична формотворча діяльність виявилася в повній залежності від ринку, працює на ринок, за допомогою дизайну відбувається маніпулювання суспільною свідомістю.

Економічне зростання в сфері споживання спровокувало зростання екологічного сліду цивілізації. Витрати ресурсів задля забезпечення потреб людства перевищили можливості нашої планети. Етика взаємовідносин людини та навколишнього середовища перейшла в споживчий формат. Виникла необхідність впливати на погляди людей і суспільства, їх ціннісні моделі, переорієнтувати їхню поведінку по відношенню до природи на відповідальну та дружню. Зосередженість суспільства на екологічних проблемах стала однією з причин становлення нової концепції в дизайні, яка кардинально ревізувати засоби, методи та цінності дизайну. Ця концепція передбачає залучення дизайнерського проєкту до реально існуючого культурного контексту з урахуванням екологічних факторів. Здебільшого екологічна орієнтація дизайну пов'язана з екологічною відповідальністю фахівця цієї галузі, яка забезпечується світоглядною та громадянською позицією, економічними та правовими знаннями, толерантністю, соціальною та етичною відповідальністю. Отже, постає питання необхідності формування екологічної етики в майбутніх фахівців галузі дизайну, що надасть їм можливості в своїй професійній діяльності бути особливо обережними, розумними, раціональними, застосовувати засоби та методи дизайну, які є дієвими у вирішенні актуальних завдань захисту навколишнього природного середовища та самих людей від наслідків його забруднення та порушення екологічної рівноваги.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питання екологізації дизайну порушено в наукових працях М. Близнюка, О. Дубового, О. Лагоди, О. Троцької та ін.; екологізацію дизайн-освіти досліджено М. Близнюком, О. Троцькою; екологічну підготовку фахівців з дизайну розглянуто В. Прусакком. Вивченню сутності та особливостей екологічної етики присвятили свої дослідження В. Боголюбов, В. Борейко, М. Мурашкін, Т. Перга та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На тлі наростаючої екологічної кризи найважливіша роль у вирішенні

сучасних екологічних проблем відведена екологічній освіті, екологізації професійної діяльності майбутніх фахівців незалежно від їхньої професійної приналежності. При цьому одна з найважливіших проблем екологічної освіти майбутніх фахівців (формування в них навичок, відносин, цінностей, мотивації до особистої участі у вирішенні екологічних проблем для покращення якості середовища життєдіяльності) залишається більш ніж актуальною. Особлива роль у цьому процесі належить сучасному феномену дизайну та безпосередньо фахівцю-дизайнеру. При розумінні феномена дизайну як проєктування предметного, речового, духовно-цілісного середовища буття людини, надзвичайно зростає значення сформованості екологічної етики дизайнера.

Аналіз наукової літератури (М. Близнюк [1], В. Прусак [9], О. Троцька [11] та ін.) засвідчив, що вченими здійснюється пошук методологічних, теоретичних, технологічних та методичних основ системи екологічної освіти майбутніх фахівців-дизайнерів. Проте встановлена відсутність досліджень присвячених формуванню екологічної етики в майбутніх дизайнерах у процесі їх професійної підготовки, хоча сформованість екоетики як професійної якості особистості дизайнера необхідна для гармонійного розвитку цивілізації, збереження життя планети та добробуту людства. В своїх проєктах професіонали мають враховувати вплив, який об'єкти дизайну будуть здійснювати як на культуру та світогляд людей, так і на природне середовище, транслювати дбайливе ставлення до природи, екоцентричну свідомість.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності формування екологічної етики в майбутніх фахівців галузі дизайну в процесі їх професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство існує в нестабільній соціальній ситуації багатополярного світу, що призведе до множинного розуміння ідеалів та життєвих смислів, які не завжди збігаються із загальнолюдськими цінностями або з політикою держави. Соціальне розшарування суспільства, екологічні потрясіння та інформаційні війни впливають на моральні цінності людей, етичні норми соціуму в цілому. В цих реаліях підвищується соціальне значення дизайн-індустрії в ролі соціального інституту, здатного дієво впливати на культуру та мораль, цінності та традиції, політику та економіку.

У свою чергу, дизайн – це проєктна формуюча естетична діяльність, що спрямована на створення штучного навколишнього середовища людей, тобто «другої природи», проєктний спосіб вирішення проблем суспільства та конкретної людини. Продукти дизайну демонструють цінності та смисли повсякденності, через що задають нові моделі людської поведінки, індивідуальне

та колективне буття, культуру праці та відпочинку. Вплив дизайну виявляється в значних змінах предметної оснащеності та організації життя людей, а далі відбивається в соціальних змінах. Дизайн впливає на думку, його меседжі закріплюються в масовій свідомості людей (за В. Свірко [10], М. Яковенко [12]).

Головними вимогами до продуктів дизайну на рубежі XIX–XX ст., коли зароджувалась ця сфера проектування, були можливість їх машинного виробництва, забезпечення запитів масового споживача, уніфікованість та раціональність форми, але теоретики дизайну від самого початку його становлення висували й гуманістичні ідеї, що полягали в гармонізації світу, насиченого машинами, гуманізації техніки [7].

Проте, дизайн, місією якого в апіорі гармонізація взаємодії людини та предметно-просторового середовища, перетворився на фактор та засіб збільшення нерівноваги процесів виробництва та споживання, дисгармонії споживчої психології, невідповідності фактичної та ринкової вартості товару, засобом управління увагою споживача, формування культу споживання.

Сучасний етап розвитку цивілізації прийнято називати суспільством споживання та епохою тотального дизайну (тотальної семіотизації). Речі, дії, образи, імідж отримують семантичне трактування. Споживання припинило бути просто сукупністю матеріальних і соціальних практик із задоволення потреб. Воно перейшло на новий рівень – рівень символічного обміну, набуло системного характеру та стало системою організації та підпорядкування, яка проникає в усі сфери життя суспільства.

Споживання – це соціальний міф, побудований на гедоністичному цинізмі. Міф створює штучні симулятивні потреби та збільшує масштаби споживання. Дизайнери та маркетологи зацікавлені в інтенсифікації споживання, вони створюють бренди – образи-симулякри, що визначають споживчу цінність, впроваджують соціальні міфи споживання, формують поведінку споживачів.

Предметне середовище стає дедалі недовгочасним, мода визначає необхідність безперервної заміни одних предметів іншими. Реклама (продукти графічного, комунікативного, веб-дизайну) допомагає підтримувати стійкий попит та сприяє моральному старінню речей, короткочасності користування товаром. Стайлінг, реклама, мода відгукуються на ринкові механізми виробництва та споживання, є засобами просування товару на ринку збуту, стимулюють бажання придбати об'єкт. Дизайн виступає в цьому випадку як проєктний механізм, що працює в суспільно-економічній системі, надає можливість маніпулювати суспільною свідомістю [14].

Всепроникний вплив дизайну, глобалізація економіки, предметно-просторового середовища,

культури, стильових тенденцій здатні принести не лише позитивні перетворення, а й загрозу для природного середовища, самобутніх культур.

Перевитрата ресурсів та енергії, тисячі тонн сміття, на яке перетворюються колись модні дизайн-об'єкти, посилюють загальні екологічні проблеми. Причинами екологічної кризи стали гострі протиріччя між економічними інтересами споживчого суспільства, яке використовує природні ресурси, та можливостями самовідновлення природи, кількістю та якістю її ресурсів для виживання самого суспільства зараз та в майбутньому.

Згідно наукової позиції В. Борейка [4], І. Череди [12] одним із можливих шляхів виходу з безлічі криз, що існують у світі, населеному людьми, зокрема екологічної, є встановлення гармонійних відносин людини з навколишнім середовищем. Будь-яка криза виникає тоді, коли звичні дії не призводять до позитивних результатів, коли ресурси вичерпуються, коли вимоги, що висувуються, не мають можливості сатисфакції. Тоді необхідно вийти на новий рівень, а саме: знайти нові ресурси, відкрити нові способи, розвинути нові здібності, щось по-новому усвідомити. Загалом, вийти за межі звичного, буденного та застарілого.

За результатами вивчення наукової праці вітчизняного еколога В. Борейко [4] саме тоді, коли кризи дозріли і зажадали свого вирішення, до всіх сфер людської діяльності почала входити екологія. Вирішення кризової ситуації – неминучий та закономірний процес розвитку. Інша річ, яку модальність прийме це рішення: негативну чи позитивну. Саме екологія має потенціал, який дозволяє їй з іншої позиції розглянути всі накопичені людством знання та застосувати їх для усунення дисгармоній, здебільшого у відносинах «людина – природа». Але одна задача усвідомити перекося, а інша – усунути їх.

Як підкреслює природоохоронець, народжена в лоні сучасної наукової парадигми екологічна етика спрямована на пошук моральних підстав гармонійної взаємодії людини з навколишнім середовищем, який допомагає вийти на новий рівень пізнання навколишнього середовища, коли світ сприймається не зовні, як це відбувається при використанні наукового методу пізнання (пізнання у вигляді спостереження за феноменами, зримими формами природи), а зсередини [4].

Розгляду сутності, становленню та розвитку екологічної етики присвятили свої дослідження В. Боголюбов [2], В. Борейко [4], М. Мурашкін [6], Т. Перга [9] та ін. В своїх наукових наробках автори зазначають, що екологічна етика – це вчення про взаємодію природи та суспільства, вчення про моральне ставлення людини до природи як до рівноправного партнера. Саме екологічна етика, на

їхню думку, вказує на рівноцінність всього живого, на необхідність обмежити права та потреби людини. В фокусі її інтересу знаходяться насамперед моральні виміри природоохоронної діяльності та теоретичні, нормативні та практичні питання, що належать до неї.

Науковці відзначають, що на відміну від більшості класичних етико-філософських доктрин екологічна етика визнає моральну відповідальність людини не лише за сучасників, а й за майбутні покоління та природу. Концентруючись на проблемах захисту навколишнього середовища, екоетика не обмежується концепціями філософії моралі та даними екології. Вона розглядає цілий комплекс взаємодіючих чинників, пов'язаних із охороною природи, в тому числі економічні, політичні, соціальні, культурні питання. Екологічна етика передбачає визнання матеріальної та духовної цінності природи для людини та суспільства, рівноправності та рівноцінності природи та суспільства, екологічний імператив, розуміння неоправданості або важкого та тривалого відновлення природних ресурсів після їх агресивного використання людиною, дотримання вимог та правил збереження навколишнього середовища, принципу екологічної доцільності. Екоетика визначається двома позиціями, таким як: антропоцентризм та біоцентризм. Антропоцентризм являє собою ідею, згідно з якою людська поведінка по відношенню до природи має бути оцінена на підставі того, як вона впливає на людський добробут, тоді як біоцентризм відстоює позицію, що людська поведінка по відношенню до природи має бути оцінена на підставі того, як вона впливає на інші живі істоти чи екосистеми. Дієвим у забезпеченні охорони природи та здоров'я людини є конвергенція антропоцентризму та біоцентризму.

Також, згаданими вище авторами зазначається, що з точки зору екологічної етики права людини не є абсолютними, й мають бути узгоджені з природними цінностями. Водночас, ними виокремлено п'ять провідних етичних законів взаємодії людини з природою:

- закон самооборони – коли необхідно забезпечити себе їжею, захистити своє життя, здоров'я чи майно, допустимо порушити права природи;
- закон справедливого розподілу – якщо стикаються життєво важливі інтереси людей та природи, справедливо надати обом сторонам рівну частку можливостей;
- закон пропорційності – якщо стикаються життєво важливі інтереси природи та нежиттєво важливі інтереси людини, пріоритет залишається за природою;
- закон мінімальної шкоди – якщо стикаються життєво важливі інтереси природи та суттєві інтереси людини, допускається завдання мінімальної шкоди природі;

- закон справедливого відшкодування – шкода природі, яку людина завдала, задовольняючи власні потреби, має бути компенсована [2; 4]. Отже, екологічна етика є імперативом сучасності, основою, що визначає ставлення людини до природи.

Спираючись на викладене вище, під *екологічною етикою* нами розуміється сукупність моральних принципів взаємодії людини та природи, що забезпечують коеволюцію, цілісність екосистем та гідну якість життя людини.

На підставі аналізу результатів вивчення досліджень авторами яких висвітлюються питання екологізації дизайну (М. Близнюк [1], О. Дубовий [3], О. Лагода [5], О. Троцька [11] та ін.) встановлено, що рецентний дизайн визначається як гармонізація навколишнього середовища, шлях до цілісного світогляду, сприйняття світу та усвідомлення свого місця в ньому. Таке розуміння дизайну передбачає забезпечення взаємодії людини та природи; оптимізацію навколишнього середовища, яке знижує протиріччя між унікальністю людини, людських спільнот та стандартністю штучного технократичного навколишнього середовища.

Надсистемним, об'єднуючим та інтегративним підходом у сучасному дизайні, який сприяє гармонізації відносин «людина – природа», задоволенню потреб людей без порушення рівноваги природного середовища, формуванню споживчих та естетичних вимог людини відповідно до можливостей природи, забезпечує збереження природи та мінімізацію шкідливих впливів на всіх етапах «життя» дизайн-об'єкта є екологічний підхід.

Екологізація дизайну також посприяє зниженню надвиробництва продуктів дизайну; скороченню споживання ресурсів (матеріалів, енергії тощо); проектуванню всіх етапів «життя» об'єкта; використанню сировини повторно, застосуванню безпечних та доброзичливих для навколишнього середовища матеріалів та технологій; транслюванню «зелених» цінностей та екологічних моделей поведінки (за М. Близнюком [1], О. Дубовим [3], О. Лагодою [5], О. Троцькою [11] та ін.).

Відтак, екологічний імператив, який не закликає людину відмовитися від усіх її благ, задоволень та бажань, а лише усвідомлено щось робити задля досягнення цілей, є значущою характеристикою професіоналізму фахівця сфери дизайну, який має прогнозувати наслідки своєї діяльності та нести за неї особисту відповідальність, впливати на гармонійний розвиток цивілізації, збереження життя на планеті та благополуччя людства. Тому, особливо важливим для алапажного дизайнера, як для професіонала, який створює середовище життєдіяльності суспільства, що формує його цінності, є сформованість екологічної етики дизайнера як іманентної якості фахівця. Сформована екологічна відповідальність і етика дизайнерів

дозволить їм у своїх проєктах враховувати вплив, який об'єкти дизайну будуть здійснювати як на культуру та світогляд людей, так і на природне середовище, транслювати дбайливе ставлення до природи, формувати гармонійне середовище, екоцентричну свідомість людей, їх ціннісні орієнтири. Також, сформованість екологічної етики дизайнерів допоможе їм долати спокуси маніпулювання суспільною свідомістю людей, не створювати об'єкти, що викликають деструктивну, стомлюючу дію, що порушують систему цінностей певної культури.

У свою чергу, *екологічна етика дизайнера* нами визначається як професійна якість особистості фахівця, що проявляється в усвідомленій здатності та готовності реалізувати в професійній діяльності екологічні ціннісні установки та орієнтири, проєктувати цілісне предметно-просторове середовище.

Висновки. Таким чином, виходячи з вище викладеного маємо відзначити, що формування екологічної етики в процесі професійної підготовки дозволить розвинути в майбутніх фахівців галузі дизайну цінні уявлення про взаємодію людини та навколишнього середовища, а також ознайомитися з принципами та опанувати прийоми екологізації, які слід використовувати в процесі проєктування об'єктів дизайну, що може стати гарантією створення природоподібних проєктів, просування екологічної культури в соціум засобами дизайну.

Перспектива подальших розвідок полягає у визначенні особливостей педагогічних технологій, психолого-педагогічних умов та факторів продуктивного формування екологічної етики в майбутніх фахівців галузі дизайну в процесі їх професійної підготовки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Близнюк М. Екологічний дизайн : теоретичні основи, принципи, освітня складова. URL : https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/33/141-153_Blyzniuk.pdf (дата звернення: 06.12.2023).
2. Боголюбов В. М., Рідей Н. М., Андрущенко Т. В. Екологічна етика і освіта для сталого розвитку. *Стратегія післядипломної освіти для сталого розвитку* : монографія / за ред. Н. М. Рідей, Л. М. Панченко. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ, 2020. С. 83–101.
3. Дубовий О. В., Блажкевич Т. П., Дубовий В. І. Екологічний дизайн : навч. посіб. Житомир : ЖНАЕУ, 2018. 419 с.
4. Екологічна етика : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Шуміла. Харків : Право, 2015. 304 с.
5. Лагода О., Дунцань Ч. Передумови виникнення та стимули розвитку екологічного дизайну. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27 квітня 2022 р. / Київ. нац. ун-т техн. і дизайну. Київ, 2022. Т. 1. С. 42–45.
6. Мурашкін М. Г. Наука в контексті філософських знань : монографія. Дніпро : ДДУВС; Моноліт, 2021. 184 с.
7. Наконечна А. Історія становлення дизайну. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1921>(дата звернення: 06.12.2023).
8. Перга Т. Ю. Екологічні цінності сучасної цивілізації. Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація. 2019. С. 89–97.
9. Прусак В. Ф. Теоретичні та методичні основи системи неперервної екологічної підготовки фахівців з дизайну : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 38 с.
10. Свірко В. О., Бойчук О. В., Голобородько В. М., Рубцов А. Л. Дизайнерська діяльність : стан і перспективи : інформаційно-методичне видання. Київ : УкрНДІ ДЕ, 2014. 171 с.
11. Троцька О. С. Екодизайн у контексті вирішення проблем екологізації дизайн-освіти. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_18/389_Tro.pdf (дата звернення: 06.12.2023).
12. Череди І. С. Екологічна криза в Україні та шляхи її подолання. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17747/Chereda.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).
13. Яковенко М. Л. Дизайн як сучасна форма вираження естетичного початку в культурі. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-12063.html> (дата звернення: 06.12.2023).
14. Montgomery C. Happy City : Transforming Our Lives Through Urban Design. Kindle Edition. 2012. 370 p.